

TITKOKKAL ÁTSZÓTT BÜNTETŐJOG

TÓTH MIHÁLY
tanszékvezető egyetemi tanár

I. Bevezetés

Jórészt alaptalannak bizonyultak azok a várakozások, melyek szerint az információs társadalom robbanásszerű fejlődésével a szűk körben ismert, bizalmas, vagy annak minősíthető tények, körülmények előbb-utóbb elveszítik jelentőségüket. Továbbra is nyilvánosságra került „titkok” borzolják a kedélyeket; gyakran akkor is a beavatottak számára vindikált misztikus védelmet keresik, amikor erre nem lenne semmiféle igazolható ok, máskor bizony meggondolatlanul kifecsegnék, kívülállók elé tárnak olyasmit is, amit talán nem kellene. Már Kölcsey Ferenc megerősíti ezt, stílszerűen a bölcsesség nagy *titkának* nevezve azt, hogy „miről, mikor, ki előtt és miként kell szólani”.

A titkok letéteményesei már igen korán létrehozták, kifejlesztették a titokvédelem eszközrendszerét. E védelem jogi konstrukciója az érintetteket két csoportra osztja. Az egyik csoportba a titok *jogosultja* és az általa a *megismerésre feljogosított személyek* (a titokbirtokosok vagy ahogy előszeretettel nevezik őket a „titokgazdák”) tartoznak, a másik csoportba rajtuk kívül *mindenki más*. A titokvédelem e két csoport között húzódó gyakran igen képlékeny határvonalat jelöli ki. Abban azonban, hogy mi a voltaképpeni „titok” többé-kevésbé egyetértés alakult ki.

Titok mindaz az elvileg bárki által megismerhető adat, tény, körülmény, vagy gondolat – s mindezek megtestesítői – amelyet azonban csak korlátozott számú egyén ismer, s amelynek titokban maradásához a titok ismerőinek méltányolható érdeke fűződik.

Magam nem kívánom annak az egyébként színvonalas, de jórészt elméleti vitának a téziseit gyarapítani, amely szerint kérdés, hogy maga az „adat”-e a titok, s nem az az ismeret-e, amit – különféle megjelenési formákban – közvetít illetve hordoz. Nyilván helyesebb ez utóbbira helyezni a hangsúlyt.¹

A büntetőjog – mint a titokvédelem végső eszköze – a titoksértő cselekmények (valószínűleg túlságosan) széles skáláját öleli fel. Az egyes tényállások megkülön-

¹ Lásd erre nézve pl. BÓCZ ENDRE: Az államtitok fogalmáról és az államtitoksértésről. *Magyar Jog* 2000/5. 257–264.

böztetésének alapja a titok jellege, s ezzel összefüggésben az, hogy milyen körnek fűződik érdeke a titokban maradáshoz. Eszerint tehát azok a bűncselekmények, melyek a direkt vagy indirekt titoksértést büntetik, a titokfajtákat is figyelembe véve a következők: kémkedés (147. §) – államtitok; magántitok megsértése (177. §) – magántitok; jogosulatlan adatkezelés (177/A. §) – személyes adat; visszaélés különleges személyes adatokkal (177/B. §) – különleges személyes adat; levéltitok megsértése (178. §) – más számára szánt információ; a választás, a népszavazás és a népi kezdeményezés rendje elleni bűncselekmény (211.§) – a választás ill. a népszavazás titkosságához fűződő titok; államtitoksértés (221. §) – államtitok; szolgálati titoksértés (222. §) – szolgálati titok; üzleti titok megsértése (300. §) – üzleti titok; banktitok megsértése (300/A. §) – banktitok; értékpapírtitok megsértése (300/D.) – értékpapírtitok.² Ismert számos további titokfajta (pl. ügyvédi titok, orvosi titok, gyónási titok, stb.), ezek azonban nem jelentenek új büntetőjogi kategóriát, *valamennyi a magántitok speciális fajtája*.

Felesleges hangsúlyoznom, hogy a büntetőjogi titokvédelem teljes körét a terjedelem adta lehetőségek között ezúttal lehetetlen áttekinteni. Ezért csak arra vállalkozhatok, hogy néhány adalékot, talán további elmélkedésre alkalmas gondolat-töredéket és néhány jogi érdekességet tárjak az olvasó elé, három titokfajta, az *államtitok*, az *üzleti titok* és a *banktitok* megsértésének jogalkotási és jogalkalmazási kérdései köréből.

E három bűncselekmény ismertté válásának alakulását az utóbbi évtizedben a következő táblázattal szemléltethetjük:³

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Államtitoksértés	6	4	10	11	5	14	11	15	6
Üzleti titok megsértése	1	1	10	6	9	6	14	9	13
Banktitoksértés	3	2	4	5	3	560 ⁴	206	4	3

Ebből a tendenciákat illetően sok minden nem tudható meg: a számok nagyságrendje nem változik, egyedül a banktitoksértés esetén volt két „rendhagyó” év, ám ott is visszarendeződni látszanak az arányok.

II. Az államtitok rövid fejlődéstörténete

Kezdjük a legfajsúlyosabb titokkal, az „államtitokkal”. Nem érdektelen és tanulság nélkül való egy rövid történeti visszapillantás.

Az első olyan írott jogszabály, ami az államtitok megsértéséről rendelkezik, II. József hazánkban is néhány évig hatályban volt, de a gyakorlatban ez idő alatt sem alkalmazott törvénykönyve: „Aki háládatlan lévén a Hazához, és Országához, melynek polgára, vagy melyben neki csak lakóhely adatik is és oltalom, ellenséges szívvel valami olyast cselekszik, ami vagy egyenesen, vagy másképpen a közönségnek kárára

² Az e sorok írásakor tárgyalt új Btk. novella a titokköröket illetően egyik kezével ad, a másikkal elvesz: helyesen összevonja ugyan a „gazdasági titkokat”, ám nyomban ki is egészíti azokat a „biztosítási titokkal” és a „pénztártitokkal”.

³ Forrás: Egységes rendőrségi és ügyészségi statisztika (ERÜBS).

⁴ E kiugró szám nyilván a Postabank ún. „VIP-listás” ügyéből adódik.

váljon, akár ezt nyilván vigye végbe, akár titkon, tanácsadással vagy önnön munkálkodásával, fegyveresen vagy fegyver nélkül, maga, vagy több társakkal, pártütés, elárolás, az *ország titkainak kinyilatkoztatása*, az ellenséggel való szövetkezés, az ellenségnek segítése és előmozdítása, vagy akármely más e féle cselekedet által, az ország elárolásának vétkével terheli meg magát, akár hazafi legyen akár idegen.”⁵

Büntette a törvény „az olyan tisztet is, akár hazafi, akár külső legyen, aki az Országnak titkait, melyek tisztségében tudtára érkeznek, ki nyilatkoztatta...”

Ezt a gondolatmenetet követte az 1795-ös törvénytervezet is, amely a következőképpen rendelkezett: „Az állam külső biztonsága ellen vét, aki társnak szegődik az ország külső ellenségeihez, s a közösség kárára bármiféle módon összejátszik velük; aki – bár nem tartozik az ellenség hatalma alá, mégis – fegyvereket és élelmiszereket szállít nekik gonosz szándékkal; az ország és a hozzá csatolt részek erődítményeit áruló módjára átadja az ellenségnek, *közbiztonságot érintő titkokat fed fel nekik*; követséget fogad az ellenségtől vagy küld hozzá; s ezekhez hasonló, az állam külső biztonságát veszélyeztető tárgyalásokba bocsátkozik velük; avagy ha a békét, a fegyverszünetet, valamint az idegen nemzet képviselőit megillető oltalomlevelet megsértve, okot szolgáltat háborúra.”⁶ Hivatali visszaélésként szabályozta emellett a tervezet azon ügyvéd vagy megbízott cselekményét, aki megbízójának titkait az ellenfél előtt felfedi, a postamesterek azon tettét, ha a rábízott leveleket felnyitják, s még a váltóügyekben eljáró bíró is „e bűncselekménnyel terhelte meg magát”, ha az eljárás titkos adatait nyilvánosságra hozza.

Az 1843-as javaslat is lényegében állam-, hivatali- és magántitoksértésre osztja a szóba jöhető deliktumokat. Érdekes azonban, hogy az ország titkainak elárulása a fel ségsértési vagy hűtlenségi esetek között kifejezetten nem szerepel.⁷

Megmaradva most már az államtitoksértés körében, a Csemegi-kódex 146. §-a tiztől tizenöt évi fegyházzal fenyegette azt, „akinek a hivatalánál vagy különös megbízatásánál fogva a magyar államnak vagy az osztrák-magyar monarchia másik államának biztonságát, vagy más fontos érdekeit illető titkos okirat, adat vagy tudósítás birtokába, illetőleg tudomására jutván, azt közvetlenül vagy közvetve az ellenséggel közli.”

Az 1878. évi V. tc. 1930-ban az általunk vizsgált kérdést illetően jelentősen változott. A hűtlenség ide vonatkozó rendelkezése ekkor így szólt: „aki katonai titkot, vagy a magyar állam egyéb fontos érdekeit, így különösen nemzetközi vagy gazdasági helyzetét érintő más titkot kikémlel, vagy jogosulatlanul megszerez; aki a közhivatalnoki állásánál, hivatalos megbízatásánál, vagy a hatósággal szemben fennálló szolgálati vagy szerződéses viszonyánál fogva birtokába vagy tudomására jutott ily titkot nyilvánosságra hoz, vagy illetéktelen személlyel közöl, avagy illetéktelen személynek más módon hozzáférhetővé tesz, végül aki az ily módon birtokába vagy tudomására jutott ily titkot nyilvánosságra hoz, ha a cselekmény az állam érdekeit veszélyezteti, öt évig terjedhető börtönnel büntetendő.”⁸

⁵ Közöséges törvény a vétkekről és azoknak büntetéséről, Budán, a Királyi Akadémiának betűivel, MDCCLXXXVIII. 25. old.

⁶ HAJDU LAJOS: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet*. Budapest: KJK, 459.

⁷ Az 1843-ik magyar büntető törvénykönyvi javaslat. Pest 1865. 420. §, 429. §.

⁸ 1930. évi III. tc. 60. §.

A BHÖ az első olyan írott jogforrás – ha ugyan ezt az eklektikus kompilátumot annak nevezhetjük –, amely az 1951 évi 21. sz. tvr. alapján immár külön fejezetben, a hatodikban, nyomban az államhatalom és az államigazgatás rendje elleni bűncselekmények után szabályozza az államtitok és a hivatali titok védelmét.

A 107. § példás precizítással sorolja fel az államtitoknak minősülő dolgok körét: államtitok bármely olyan adat vagy tény (utasítás, intézkedés, eljárás stb.) továbbá bármely olyan irat vagy tárgy, (okmány, terv, vázlat, rajz, modell, minta stb.) amelyet akár jogszabály, akár hivatalos rendelkezés államtitoknak nyilvánított, vagy amelynek illetéktelen személy tudomására jutása az állam biztonságát, politikai illetve gazdasági érdekét sérti vagy veszélyezteti. Államtitok továbbá az állami vállalatra, illetőleg más állami gazdálkodó szervre vagy működésére vonatkozó olyan adat, tény, irat vagy tárgy is, amelynek illetéktelen személy tudomására jutása az állam biztonságát, politikai illetőleg gazdasági érdekét sérti vagy veszélyezteti, végül minden esetben államtitoknak minősül az olyan hivatalos irat vagy tárgy, amelynek titkos kezelését ügyviteli szabályzat, a hivatalvezető vagy az arra jogositott más hivatalos személy elrendelte. Ekkor a mai értelemben szereplő „szolgálati titok” még hivatali titok: „bármely olyan tény, irat vagy tárgy, amelyet akár jogszabály, akár hivatalos rendelkezés (gyakorlat) hivatali titoknak nyilvánított, vagy amelynek illetéktelen személy tudomására jutása az államigazgatás rendjét vagy zavartalan működését sérti vagy veszélyezteti. Hivatali titok az állami vállalatra, illetőleg más állami gazdálkodó szervre vagy működésére vonatkozó olyan adat tény, irat vagy tárgy is, amelynek illetéktelen személy tudomására jutása valamely állami vállalat működésének rendjét vagy zavartalanságát sérti vagy veszélyezteti” (108. §) Maga a büntető tényállás mindkét titokfajta körében 8 elkövetési magatartást tartalmazott: büntetni rendelte a megszerzést, a nyilvánosságra hozatalt, a közlést, a hozzáférhetővé tételt, a felhasználást, a megsemmisítést, a használhatatlanná tételt és az elrejtést.

S közeledünk lassan napjainkhoz. Az 1961. évi V. törvény a lényegen túl sokat nem változtatott, alkotói némi „profilisztitást” végeztek a feleslegesnek tartott kazuisztika elkerülése érdekében. Fontos érdemi módosulás azonban, hogy a „vállalatok titkai” kivette az államtitok köréből és elhelyezte a „hivatali titok” terminológiáját felváltó „szolgálati titok” keretében. A titokdefiníciók ekkor így hangzottak:

„224. § (1) Államtitok minden olyan adat, amelynek illetéktelen személy tudomására jutása a Magyar Népköztársaság biztonságát vagy más fontos érdekét veszélyezteti.

(2) Minden esetben államtitok a jogszabály vagy a jogszabályon alapuló rendelkezés által annak nyilvánított adat.

(3) Szolgálati titok az állami szervre, társadalmi szervezetre vagy szövetszervezetre, úgyszintén ezek működésére vonatkozó minden olyan adat, amelynek illetéktelen személy tudomására jutása az állami szerv, a társadalmi szervezet vagy a szövetszervezet zavartalan működését, illetve az államigazgatás, a honvédelem, az igazságszolgáltatás vagy a gazdálkodás rendjét veszélyezteti.”

Maguk a tényállások is kiiktattak felesleges, egymást részben átfedő elkövetési magatartásokat. Így azok már ekkor a megszerzést, a felhasználást, az illetéktelen számára történő hozzáférhetővé tételt és az illetékes előli elzárást (ezt csak államtitok esetében) büntették. Ismerősek a minősítet esetek is: a különösen fontos államtitok, a súlyos hátrány okozása és a külföldi részére történő hozzáférhetővé tétel.

A ma hatályos törvény ezeket a rendelkezéseket jelentéktelen stiláris módosításoktól eltekintve átvette.⁹

Közben azonban a mögöttes jogszabályi környezet is fejlődött: 1978-ban az 5. tvr. (Ttvr.) szabályozta az államtitok és szolgálati titok fogalmát (lényegében a Btk. fogalmainak megfelelően), így a Btk. értelmező rendelkezését kiiktatták. Ez természetesen a gyakorlatra nem hatott ki: ami eddig a büntető törvény rendelkezése folytán volt államtitok, az ezután a tvr. előírása folytán vált azzá.

16 évig nem történt semmi érdemleges. Az államtitoksértést tekintve sem a törvénynek, sem a mögöttes normának úgyszólván nem volt semmiféle ítélkezési gyakorlata, évi 1-2 államtitoksértés (vagy annyi sem) vált ismertté.

III. Az Alkotmánybíróság intelmei

1994-ben azután megszületett az Alkotmánybíróság levéltári kutatással foglalkozó, de a titoksértés szabályozását is érintő határozata,¹⁰ s ez alaposan felkavarta az állóvizet.

A határozat indokolásának fontosabb minket érintő rendelkezései a következők. Az Alkotmány 8. § (2) bekezdése szerint az alapvető jogokra és köteleességekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg, alapvető jog lényeges tartalmát azonban nem korlátozhatja. A Ttvr. 3. § (1) bekezdés *a*) pontja a törvény mellett „más jogszabály”-t is feljogosít arra, hogy államtitokköröket állapítson meg. Ez a felhatalmazás a formai alkotmányellenességen túl tartalmilag is alkotmányellenes, mert az Alkotmány idézett rendelkezésével kifejezetten szembeállva lehetővé teszi, hogy törvénynél alacsonyabb szintű jogszabály is megállapítson alapjogi korlátozást. Valamely adatkörnek államtitokkorré nyilvánítása minden esetben közvetlenül érinti a közérdeklő adatok megismeréséhez való alkotmányos jogot, a szoros és intenzív összefüggés folytán az ilyen korlátozás csak törvényi szinten történhet. Az információszabadság csak törvényben meghatározott alakszerűségeknek, feltételeknek és korlátozásoknak vethető alá.

⁹ A ma hatályos tényállás a következő:

221. § (1) Aki

a) az államtitkot jogosulatlanul megszerzi,
b) a tudomására, illetőleg a birtokába jutott államtitkot jogosulatlanul felhasználja, illetéktelen személy részére hozzáférhetővé vagy illetékes személy részére hozzáférhetetlenné teszi, büntetést követ el, és egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés

a) két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha az államtitoksértést különösen fontos államtitokra, vagy súlyos hátrányt okozva követik el,

b) öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés, ha az államtitok illetéktelen külföldi személy részére válik hozzáférhetővé.

(3) Aki az államtitoksértést gondatlanságból követi el, vétség miatt egy évig, a (2) bekezdés esetében, az ott írt megkülönböztetés szerint, két évig, illetőleg öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(4) Aki a (2) bekezdésben meghatározott államtitoksértésre irányuló előkészületet követ el, az ott írt megkülönböztetés szerint büntett miatt három évig, illetőleg öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

¹⁰ 34/1994. (VI. 24.) AB határozat

A Ttvr. 3. § (1) bekezdés *b*) pontja az adatok államtitokká nyilvánítására jogosultak személyi körét olyan személyekre is kiterjeszti, akik közhatalmi jogkörrel nem rendelkeznek. Ez a szabály a jogállam alapvető elvét, a joguralmi-elvet sérti, így az Alkotmány 2. § (1) bekezdésével összeegyeztethetetlen. A nem állami közérdekű adat, illetőleg a nem állami szervek által titkosított közérdekű adat fogalmilag sem minősülhet államtitoknak. Az államtitoknak a közhatalomtól való elválasztása sérti a jogbiztonságot és azon túl is különleges veszélyt jelent az információs szabadságra.

A Ttvr. 3. § (2) bekezdése az államtitokkörök példalázó felsorolásával az államtitokká minősítésre jogosultaknak – a felsorolás megengedhetetlenül széles körén kívül – szinte *teljes körű mérlegelési lehetőséget* biztosít arra, hogy közérdekű adatokat titkosítsanak. Közérdekű adatoknak a nyilvánosság előli elzárhatósága, a titkosítás diszkrecionális jogkörbe utalása önmagában alkotmányellenes, mert az a közérdekű adatok megismerésének jogát alkotmányos garanciák nélkül korlátozza. Az ilyen alapjogi korlátozás nem elkerülhetetlen és nem áll arányban a korlátozással elérni kívánt céllal, ezért alkotmányosan megengedhetetlen. Az államtitokká nyilvánításra jogosultak a vizsgált rendelkezés alapján szabad belátással csorbíthatják, szűkíthetik az információs szabadságot, ezzel az alapjog lényeges tartalmát érintő korlátozó intézkedéseket is hozhatnak, így az erre való feljogosítás az Alkotmány 8. § (2) bekezdésébe ütközik, ezért alkotmányellenes.

A Ttvr. 7. § (1) bekezdése értelmében a titokkörbe tartozó adatot minősíteni kell, a (2) bekezdés alapján pedig fel kell tüntetni a minősítés érvényességi idejét. A Ttvr. mellékletének 3. pontja szerint ez történhet „visszavonásig” is, azaz akár az idők végezetéig. Ez a szabályozás lehetővé teszi, hogy az információ megismerése elől elvont adat korlátlan ideig megőrizze „titkos” minőségét, ugyanakkor e kérdésben – ugyancsak korlátozó ismérvek nélkül – egyedül a titkossá minősítő jogosult diszkrecionális jogkörében dönteni. Ez a szabályozási konstrukció az Alkotmány 61. § (1) bekezdésében biztosított alapjog lényeges tartalmát érinti, mert a közérdekű információt végérvényesen elvonja a megismerhetőség elől, márpedig alkotmányos alapjog lényeges tartalmát az Alkotmány 8. § (2) bekezdése alapján törvény sem korlátozhatja.

Ezeket a megfontolásokat figyelembe véve született meg a büntetőjogi tényállások értelmezését is alapjaiban érintő új titokvédelmi törvény, az 1995. évi LXV. törvény.

E törvény szerint *államtitok* az az adat, amely e törvény *mellékletében* meghatározott adatfajta (a továbbiakban: államtitokkör) körébe tartozik, és a minősítési eljárás alapján a minősítő kétséget kizáróan megállapította, hogy az érvényességi idő lejárta előtti nyilvánosságra hozatala, jogosulatlan megszerzése vagy felhasználása, illetéktelen személy tudomására hozása, továbbá az arra jogosult részére hozzáférhetetlenné tétele sérti vagy veszélyezteti a Magyar Köztársaság honvédelmi, nemzetbiztonsági, bűnüldözési vagy bűnmegelőzési, központi pénzügyi, külügyi vagy nemzetközi kapcsolataival összefüggő, valamint igazságszolgáltatási, továbbá a Kormány és az ügyrendje alapján létrehozott testület zavartalan működéséhez fűződő érdekeit. [3. § (1)]

Ez azt jelenti, hogy két (konjunktív) feltétel szükséges ahhoz, hogy egy adatból államtitok legyen: a) beilleszthető legyen a törvény mellékletében tételesen felsorolt titokkörök valamelyikébe, és b) arra jogosult személy, szabályozott minősítési eljárásban minősítse titkossá.

Nem vitatva, hogy mindez előrelépés a korábbi szabályozáshoz képest, sajnos tény, hogy egyik feltétel sem mindig és mindenki számára egyértelmű. Ami a törvény

mellékletét illeti, ez gyakorlatilag országos főhatóságokként csoportosítva összesen több mint másfélszáz témakört nevesít.¹¹ A minősítésre jogosultak listáját szintén a törvény közli, ez látszólag egyértelmű, de látni fogjuk, hogy bizony ez is gondot okozhat. Végül a minősítés maga nézetem szerint biztosan pontatlan fogalmi meghatározásként került a törvénybe.

A titoktörvény értelmében a *minősítés*: az a döntés, melynek meghozatala során az e törvény szerint felhatalmazott személy megállapítja, hogy egy adat a tartalmánál fogva a nyilvánosságát korlátozó államtitokkörbe vagy szolgálati titokkörbe tartozik.

Ez azért minden bizonnyal rossz definíció, mert nem utal a titokkörü jegyzékre; mert nincs „nyilvánosságot korlátozó” és „nyilvánosságot nem korlátozó” államtitokkör, ez tehát felesleges; mert csak pozitív, titokkenti minősítést eredményező eljárást feltételez, holott elképzelhető negatív döntés is; végül mert azt sugallja, hogy a minősítést végző csupán megállapítja (konstatálja), hogy titkos adatról van szó.

Láttuk pedig, hogy az államtitok tényének megállapíthatóságához az anyagi jogi feltételen kívül annak *eldöntése* (vagyis nem konstatálása hanem *konstituálása*) kell, hogy az adat illetéktelen általi megismerése stb. alapvető érdekeket sérthet. Egyértelműen alátámasztják mindezt a törvény minősítési eljárásra vonatkozó szabályai: „A kezdeményező indokolással ellátott minősítési javaslatot készít, amelyet felterjeszt [...] a minősítésre jogosulthoz. A javaslatban meg kell jelölni a minősítés alapjául szolgáló államtitokkört és a minősítés érvényességi idejét. [...] A javaslat indokolásának tartalmaznia kell azokat a tényeket és körülményeket, amelyek a minősítést szükségessé teszik.”

A helyes és félreérthetetlen definíció tehát így hangozhatna: *minősítés az az eljárás, melynek során a törvény által felhatalmazott személy a kezdeményező indokolt javaslata alapján dönt arról, hogy a törvény mellékletében szereplő adat államtitokkörbe tartozik. S hogy a pontatlanságból adódó értelmezési nehézségek távolról sem csupán elméleti aggályok, lássuk, miként jelentkeztek ezek a problémák a gyakorlatban.*

IV. Egy „kriminális” ügy

1999. májusában a „Kriminális” című hetilap közismert főszerkesztője az újságban közzétett egy „szigorúan titkos” jelzéssel ellátott jegyzőkönyvet „a titkosszolgálat megszekulálásáról”, amely egy L. M. nevű törzsszászlósnak a Miniszterelnöki Hivatalban

¹¹ Íme mutatóba néhány, amely első látására talán elgondolkodtató abból a szempontból, vajon esetenként nem túl szélesre vontuk-e meg a lehetséges titkok körét.

61. Az állatok járványos megbetegedésének megelőzésével és leküzdésével összefüggő jelentések és egyéb intézkedések.

82. A külkereskedelmi fizetési mérleg alakulásáról készített előzetes prognózisok, számítások, elemzések, megállapítások (kivéve a növekedési ütemeket), a fizetési mérleg javítására hozott korlátozó vagy tiltó intézkedések, a pénzügyi likviditás összefoglaló adatai.

28. A bankjegypapírban, illetve a bankjegynyomtatás során alkalmazott, a hamisítás elleni védelmet lehetővé tevő biztonsági elemek leírása.

Aligha vitatható, hogy ezeknek az adatoknak egy részét illetően okkal igényelhetne a közvélemény korrekt és időben történő tájékoztatást, más részüket tekintve viszont – pl. az új forint bevezetése kapcsán terjesztett szórólapokon a hamisítás elleni védekezés egyes konkrét technikai eszközeiről – a titokká minősítéstől függetlenül meg is kaptuk ezt.

(a felügyelő tárca nélküli miniszter irodájában) történt meghallgatásáról készült. A jegyzőkönyvből egyértelműen kiderült az is, hogy a teljes névvel feltüntetett L. M. a titkosszolgálat tagja.

A Fővárosi Főügyészség az államtitoksértés miatt indult eljárást bűncselekmény hiányában megszüntette, mondván, hogy a Titoktörvény mellékletének 119. pontja szerint államtitoknak „a hivatalok személyi állományára [...] vonatkozó adat” minősül, *egy-egy személyek* kilétének felfedése pedig nem az „*állományra*” (értsd: állomány egészére) vonatkozik.

Ez bízvást hibás döntés volt. Nem kell hozzá különösebb jogászai éleslátás, hogy az „állományra vonatkozó adat” nem csupán az alakulatot alkotó személyek számát, nembeli, rangszerinti vagy korösszetételét jelenti. A titkosság nyilván kiterjed az állományt alkotó egyedek mindegyikére, másképpen szólva az állományhoz tartozás tényére is. (Sőt, voltaképpen ez a valódi, vagy az elsősorban védendő titok.)

Ennek észlelése után hivatalból sor került a nyomozás folytatására, ám röviddel később ismét bűncselekmény hiányára alapított megszüntető határozat született.¹² Eszerint ugyan „már nem kétséges, hogy a jegyzőkönyvben szereplő adatok a titokkörü jegyzék megfelelő pontja alá vonhatók”, ám az ügyben súlyos, az elkövetési tárgy megállapíthatóságát kizáró formai hibák történtek. Ezek lényege, hogy a) a jegyzőkönyvet – mint a titok hordozóját – nem arra feljogosított személy minősítette titkossá, b) eljárása nem is felelt meg a minősítéssel szemben támasztott követelményeknek.

ad a.) Az irat minősítője eredeti munkahelyén, a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnál korábban kétségtelenül rendelkezett (delegált) minősítési jogkörrel, ám az ügy tárgyát képező konkrét iratot, utóbb másutt minősítette, s ekkor egy látszólag formai módosulás érintette a minősítésre jogosultak körét is. Ezért itt két további kérdést kellett megválaszolni: a minősítési jog a minősítést végző személy Miniszterelnöki Hivatalban végzett munkájára – ahol átmenetileg, berendelés folytán dolgozott – szintén kiterjed-e, és a minősítésre jogosultak körét érintő jogszabályváltozás – amely ugyan pusztán csak bővítette a minősítésre jogosultak körét – kihat-e a minősítő hatáskörére.

Ami az első kérdést illeti, a „berendelést” talán nem kellene túlságosan formálisan kezelniünk. Ha ugyanis csupán annyi történik, hogy egy minősítési jogkörrel rendelkező személyt ugyanannak a munkakörnek az ellátására – helyettesítőként, vagy más okból – átmenetileg áthelyeznek egy társ- vagy egy felettes intézményhez, az a jogkörét általában nem érinti. Felvethető ugyan, hogy a minősítés mindig konkrét hivatalhoz, s nem személyhez kötődik, a bíróságot azonban talán meg lehetett volna győzni arról, hogy az azonos feladatot ellátó vagy felügyeletet ellátó szervezetnél, átmeneti berendelés folytán a korábbival azonos munkát végző személy – egyébként tartalmilag a titokkörü jegyzékben szereplő adatra vonatkozóan – nem veszíti el a minősítésre vonatkozó jogkörét.

Ez tehát a szerkesztő felelősségét még nem feltétlenül érintette volna.

A másik kérdésre adott válasz azonban már egy újabb súlyos, az ügy érdemére kiható hibát tár fel.

A minősítésre jogosultak körét a jogszabály szerint csak a rendvédelmi szerv központi szervének vezetője ruházhatta beosztottjára át (Ez a minősítésre jogosultakat érintő törvényi felsorolás p) pontjában szereplő szervet érintette, s a szabály így szólt: „a p) pont-

¹² Fővárosi Főügyészség NF. 6922/1999.

ban írt szerv esetében a minősítést a vezető átruházhatja.” (Ttv. 6. §. (6) bek.). Az ügy ki-pattanását megelőzően azonban változott a jogszabály, mert a minősítésre jogosultak körét az állampolgári jogok biztosaira is kiterjesztették (valószínűleg korábban elfeledkeztek róluk). Ez még nem lett volna baj, ám – minthogy a felsorolt szervek egyben valamilyen „fontossági sorrendet” is reprezentálni hivatottak –, a minősítési jogosultsággal felruházott személyek felsorolását nem a végén, hanem beszúrással egészítették ki. Így a listán a korábbi pontok több mint felének betűjele megváltozott, „eggyel lejjebb csúszott”.

Még ez sem lett volna baj, de a kérdéses felsorolásra visszautaló, s a minősítés delegált jogkörben történő biztosítását lehetővé tevő (6) bekezdésben nem vonták le az említett csúszás konzekvenciáit (ahelyett, hogy módosítottak volna r) pontra, maradt a p), amely viszont most már nem a rendvédelmi szervekre, hanem a Kormány által irányított országos hatáskörű szervekre vonatkozott.

Ez a súlyos kodifikációs hiba tehát kiürítette azt a jogot, hogy rendvédelmi szerv vezetője a helyettesén kívül másra is ruházhasson minősítési jogot. Röviden tehát: az ügy elbírálása idején a minősítőnek (már) nem volt az irat minősítésére vonatkozó jogosultsága. A hibát csak jóval később, az ügy tanulságain okulva korrigálták.

ad b) Ami mármost a minősítési eljárás szabályosságát érinti, a konkrét ügyben bizony itt is található érdemi kifogásolni valót. A minősítést végző – úgy tűnik – maga sem volt teljesen tisztában a jogkörével, illetve annak tartalmával. Eljárása során ezt írta az iratra: „*javaslom az információk államtitokká minősítését*”. Nem az a gond, hogy nincs formális „kezdeményező”, hanem az, hogy a minősítésre magát jogosultnak tartó személy *nem döntött, hanem javasolt* (vajon kinek?), ráadásul a javaslat semmiféle indokot nem tartalmaz. Így pusztán az a tény, hogy az iratra ezután ráütötte a „szigorúan titkos” bélyegzőt, nem pótolja az indokolás hiányát.

A szabályszerű eljáráshoz az kellett volna, hogy a valóban minősítésre jogosult *döntson, s indokoljon* mondjuk így: „a jegyzőkönyvben szereplő adatokat az 1995. évi LXV. törvény mellékletének 110. és 119. pontjai alapján 2013. december 31. napjáig államtitokká minősítem. Döntésem indoka, hogy az irat a Nemzetbiztonsági Hivatal személyi állományát érintő, titkosszolgálati módszerek igénybe vételét igazoló információkat tartalmaznak”.

Mindez nem szörszálhasogatás, vagy túlzott követelményekkel fellépő bürokrácia, hiszen a titokvédelem, a nyilvánosság korlátozása csak pontosan körülírt módon és okokkal történhet, nagyvonalúan, „értelemszerűen” vagy félreérthetően nem. Ez bizony egyaránt vonatkozik a törvényre és alkalmazóira is.

A konkrét ügyben tehát az eljárás megszüntetése, egyes sajtóhírekkel szemben, távolról sem azért történt, mert az ügyészség „a nyilvánosság tájékoztatását fontosabb érdeknek ismerte el, mint a titokvédelmet”.

V. „Top secret”

S ha már felmerült a „szigorúan titkos” jelzés feltüntetése, lássunk röviden még egy, a gyakorlatban is értelmezési gondot okozó kérdést.

A titoktörvény értelmében „minősítés alkalmával az államtitkot képező adat hordozóján a „szigorúan titkos” [...] jelölést, az érvényességi időt, a minősítő nevét és beosztását fel kell tüntetni.”

Kérdés, miként értelmezhető mindez, vagyis az elmondottak a minősítési eljárás formális elemei-e, vagy sem? A „minősítés alkalmával” azt jelenti-e, hogy a minősítési eljárás *során, keretében*, vagy még pontosabban a minősítési eljárás *részeként* kell a felsorolt adminisztratív formáságoknak eleget tenni, vagy azt, hogy mindez csupán a minősítés következménye, konzekvenciáinak formális levonása, a minősítés fontos, de processzuális szempontból nem meghatározó jelentőségű adminisztrálása. Röviden: egy iraton a „szigorúan titkos” jelzés feltüntetése szintén *feltétele a titkoságnak*, vagy csupán *következménye a titkosításnak*.

Magam úgy vélem, hogy ez a formai előírás nem konstruálja a titkot (nem *ez* konstruálja) csupán deklarálja, levonja a titokkenti minősítés formai konzekvenciáit.

Az államtitok létrejött a minősítés szabályszerű lefolytatásával: erre jogosult személy a titokkörü jegyzék megfelelő pontjára hivatkozva megokolta, hogy az adott környezetben, körülmények között, rögzítési mód mellett stb. miért titokról van szó. Ha tehát valaki olyan adatot szerez meg, amelyet szabályszerűen minősítettek, de külzetén nincs látványosan feltüntetve az „államtitok”, vagy a „szigorúan titkos” felirat, felelhet államtitok megsértéséért, legfeljebb az a kérdés, hogy szándékosan, vagy – a nem teljesen szabályos külzet folytán – esetleg gondatlanul cselekedett. Bócz Endre mindehhez hozzászói: „[...] ha egy adat több hordozón – s esetleg különböző módszerekkel és eltérő formában megjelenítve – szerepel, és ezek közül az egyiket felhasználva arra jogosult az „adat”-ot államtitokká minősíti, ez a megjelölés az „adat”-ra a megjelenítési formára tekintet nélkül vonatkozik. Aki tehát ezt az adatot megszerzi stb., államtitokra valószínűleg a cselekményt akkor is, ha olyan hordozóról ismeri azt meg, amelyen a jelzések nem szerepelnek; avagy ha eltérő módszerrel vagy eltérő formában van az „adat” rögzítve vagy megjelenítve a kérdéses adathordozón, mint azon, amelyen a minősítés történt.”¹³

Sajnos a gyakorlat erősen formális szemlélete ezt – legalábbis olykor – vitatja.

Az ún. bős–nagygyarosi vízlépcsővel kapcsolatos tárgyalásokról készült jegyzőkönyv egy példányát – az erőmű építése kapcsán folyó hercehurca egyik állítólagos bizonyítékaként – annakidején egy napilap közzétette. Az irat eredetileg nem volt titkosítva, a megjelenés idején azonban a minősítési eljárást már lefolytatták, az iratot államtitoknak minősítették, ám az eredeti, irattári példányon – s így természetesen a többi, jórészt ellenőrizhetetlenül terjedő példányon is – a „szigorúan titkos” stb. jelölést elmulasztották feltüntetni. Nézetem szerint, minthogy a titkosítás tényét széles körben nyilvánosságra is hozták, a napilap felelős szerkesztője még tévedésre sem hivatkozhatott volna, az pedig végképp nem meggyőző, hogy az ügyesség az államtitoksértés miatti eljárást e formai hiba miatt büncselekmény hiányában szüntette meg.¹⁴

Összegezve tehát: egy adat titokkörü jegyzékbe vonható volta *nélkülözhetetlen, de nem elegendő* az államtitok keletkezéséhez; a szabályos minősítési eljárás nem deklarálja a titkos jellegét, hanem konstruálja azt; végül a titokká történt minősítés admi-

¹³ Bócz im. 263.

¹⁴ Fővárosi Főügyészség NF. 8300/1998.

nisztratív feltűntetése lényeges kellék ugyan, ám hiánya – ha egyébként az államtitok e jellege tudható, vagy megismerhető – nem büntethetőségi akadály.

VI. Néhány szó az üzleti titokról

Mínthogy az államtitok kérdésének egyes aspektusait viszonylag alaposan körbejártuk, a többi, bevezetőben ígért titokkörre ezúttal kevesebb terünk maradt. Lássuk először azt a titokkört, amely mostanában szintén sűrűn borzolja a kedélyeket.

Az *üzleti titok megsértése* kifejezetten nem szerepelt 1994. előtt egyik büntető jogszabályunkban sem. A Csemegi-kódex 479. § a hivatali vétségek köréből ugyan nem zárta ki egyértelműen azokat a tetteket, amelyeket a közhivatalnokok gazdasági jellegű adatok kapcsán és „magánosok ártalmára” követhettek el, mindez azonban az üzleti titoksértés üldözéséhez aligha volt elegendő. Okkal bírálta Angyal Pál e felemás helyzetet: „A büntetőtörvénykönyvünk megalkotásakor uralkodott nemzetgazdálkodási felfogás, mely az úgyszólván korlát nélküli szabad verseny eszméjének hódolt, abból az alapelvől indult ki, hogy a javak termelése, forgalma s fogyasztása terén ki-ki saját erejével védelmezze magát a gazdasági visszaélésekkel szemben. A jog legfőjebb csak ott lépett fel kényszerítőleg, hol a veszélyeztetett gazdasági érdekek alanya nélkülözötte azt az intellektuális vagy fizikai erőt, mely a támadókkal szemben önálló harcra képesít [...] Erre az uralkodó gazdasági felfogásra vezethető vissza az üzleti, ipari, gyári, üzemi stb., szóval a gazdasági titkok büntetőjogi védelmének hiánya is, ez az oka annak, hogy büntetőtörvénykönyvünk 328. §. csak a jó hírnevet veszélyeztető titkok felfedezését bünteti, s nem sújt le azokra, kik a gazdálkodás érdekeit veszélyeztető vagy sértő módon a gazdálkodó alany üzleti vagy üzemi titkait ravaszul elveszve, vagy akár mint ellenőrző hatósági személyek, akár mint alkalmazottak azok birtokába jutván: másokkal közlik, illetve saját nyereszkeségi céljaikra kihasználják.”¹⁵ Az 1878. évi V. törvény hatályban léte alatt mégsem történt később sem számottevő változás, legfeljebb annyi, hogy az 1940. évi XVIII. tc. a Btk-t módosítva és kiegészítve már egyértelműen ki is mondta, hogy „hivatali titoknak kell tekinteni az állam a törvényhatóság, a község intézetének, közigazgatásának, közművének vagy üzemének *üzleti vagy üzemi titkát* is”.¹⁶ Ezután – verseny hiányában – az üzleti titok kérdése évtizedekig lekerült a napirendről.

A védelem szükségessége a század utolsó évtizedének kezdetén, a gazdaság ismételt átalakulásával, konkrétabban pedig a tisztességtelen piaci magatartás tilalmáról szóló törvény megalkotásával került ismét előtérbe. Miután néhány év alatt bebizonyosodott, hogy pusztán gazdasági, versenyjogi szankciók az üzleti titok megsértőivel szemben nem elegendők, az 1994. évi IX. törvény kifejezetten a gazdasági bűncselekmények körében büntetné nyilvánította az üzleti titok megsértését, amit röviddel később követett a banktitok, majd az értékpapírtitok megsértésének büntetendővé tétele.

Az üzleti titok megsértésének tényállása 1994 májusa óta többször módosult.

¹⁵ ANGYAL PÁL: *A titok büntetőjogi védelme anyagi és alakai büntetőjogunkban*. Budapest: Athenaeum, 1908. 139.

¹⁶ A törvényt a magyar állam biztonságát és nemzetközi érdekét veszélyeztető egyes cselekmények büntetéséről hozták.

A tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény 4. §-ának (3) bekezdése az üzleti titok fogalmát a korábbi 1990. évi LXXXVI. törvény 5. § (3) bekezdésének a) pontjában foglaltakhoz képest kiegészítette, ún. szubjektív elemek beiktatásával. Az új definíció konzekvenciáit az 1998. évi LXXXVII. törvény 72. §-a vonta le, a büntetőjogi védelmet kizárólag azokra az üzleti titkokra korlátozva, amelyek titokban maradásához a jogosult a szükséges intézkedéseket meg is tette. A 2003. évi II. törvény szintén az üzleti titok definícióját érintette, összhangba hozva a fogalmat a Ptk. új definíciójával.¹⁷

Az üzleti titok kérdéskörében megjelent írárok többsége azt igyekszik igazolni, hogy a közérdekű adatok nyilvánosságához fűződő érdek erősebb, mint az „üzleti titok” védelme. Ezzel magam is egyetértek, valóban nincs, nem is lehet semmiféle (partikuláris) „méltányolható érdek” ott, ahol pl. közpénzek elosztása, felhasználása folyik.¹⁸ Ugyanezt el lehet mondani akkor is, ha az üzleti titok ürügyével büntetőjogi felelősséget igyekeznek palástolni, ám – a titokgazda gyakran „kívülálló” mivoltára is tekintettel – itt érzésem szerint bővebb és árnyaltabb magyarázatra van szükség. Vizsgáljunk meg e körben részletesebben két, általában az ügyvédi illetve a könyvelői ténykedéshez kapcsolódó jellemzőnek tekinthető jogi helyzetet.

a) Nemrégiben állást kellett foglalni pl. abban a vitában, hogy megilleti-e egy büntető ügyben a gazdasági társaság megbízása alapján eljáró ügyvédet a tanúvallomás megtagadásának joga, ha a társaság gazdasági tevékenysége (üzleti titka) kapcsán kívánják tanúként kihallgatni, és ha a társaság egy *korábbi* – a gyanú tárgyát képező időszakban tevékenykedő – ügyvezetője a titoktartás alóli felmentést megadta (később ügyvezetői minősége megszűnt), ám a jelenlegi ügyvezető ilyen nyilatkozatot nem tett.

Nos, úgy vélem, a büntető eljárás szempontjából nem az „*ügyvédi titok*” fogalma vagy köre a mérvadó („*ügyvédi titoksértést*” a Btk. nem is ismer), hanem az, hogy a titok *tartalma* szerint miként minősül.

A titok védelme szempontjából, az *eljárási törvény* terminológiáját alapul véve csak két titokfajta különböztethető meg: állami és szolgálati titok és magántitok (hivatásbeli, illetve közmegegyezés révén nyert titok).¹⁹ Az eldöntendő kérdés kapcsán nyilván nem államtitokról van szó, s feltehetően nem is szolgálati titokról, így maradjunk a magántitok körében.

¹⁷ A hatályos tényállás a következő:

300. § (1) Aki üzleti titkot haszonszerzés végett, vagy másnak vagyoni hátrányt okozva jogosulatlanul megszerez, felhasznál vagy nyilvánosságra hoz, büntetett követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés alkalmazásában üzleti titok a gazdasági tevékenységhez kapcsolódó minden olyan tény, információ, megoldás vagy adat, amelynek nyilvánosságra hozatala, illetéktelenek által történő megszerzése vagy felhasználása a jogosult jogszerű pénzügyi, gazdasági vagy piaci érdekeit sértené vagy veszélyeztetné, és amelynek titokban tartása érdekében a jogosult a szükséges intézkedéseket megtette.

¹⁸ részletesebben lásd pl. MAJTÉNYI LÁSZLÓ: Adatvédelem, információszabadság, üzleti titok. In *Kovacsicsné Nagy Katalin jubileumi kötet*. Budapest 2001. 153–157.

¹⁹ Ezt a felosztást használja Angyal Pál is már korábban idézett monográfiájában is, de a Ptk. Kommentárja is így foglal állást, amikor rámutat: „A magántitok fontos fajtája a hivatásbeli titok. A gyakorlatban különösen nagy jelentősége van az ebbe a körbe tartozó orvosi titoknak és az ügyvédi titoknak.” (Budapest: KJK 1992. 199.)

Több más felosztás mellett a magántitok felosztható a titok rábízójának személyes körülményeit érintő adatra, tényre, körülményre stb. illetve a titok birtokosa gazdasági tevékenységéhez kötődő adatra, tényre, körülményre. Az elsőt nevezhetjük „*individuális*” magántitoknak, a másodikat „*üzleti titoknak*”.²⁰

E felosztás révén oldhatjuk meg a titok alóli felmentés *jogosultjának* problémáját is.

Individuális magántitok esetében nyilvánvaló, hogy a felmentést egyedül és kizárólag maga a (konkrét személyében) érintett megbízó adhatja meg. Más azonban a helyzet gazdasági tevékenységet érintő magántitoknál. Itt két eset adódhat.

Az első esetben a gazdasági tevékenységet a titok birtokosa egyedül végzi. Ilyenkor hasonló a helyzet az „egyszerű titoksértéshez” – a titok alóli felmentés kiterjed a gazdasági tevékenység körébe tartozó tények körülmények felfedésére is.

Ha azonban a tevékenységet többen (pl. nem egyéni vállalkozóként, vagy egyszemélyes társasági formában) végzik, a felmentés jogosultja nem lehet bárki. Ilyenkor ugyanis nem kizárólag egyes, konkrét személyekhez kötődő titkok képződnek (noha érinthetnek és érintenek is egyes konkrét személyeket). Az esetleges felmentés nem személyes jellegű magántitok, hanem „kollektív” üzleti titkok felfedését érinti, s hatóköre nem korlátozódik bizonyos személyekre vagy meghatározott időszakra. Világos tehát, hogy ilyen esetben a felmentést kizárólag az adhatja meg, aki a tanúvallomás tételére vonatkozó felhívás időpontjában a társaságot képviseli. Ez – de csakis ez – a társaság nevében és képviselőjében adott aktuális felmentés jogosítja fel a hivatásbeli titok birtokosát a vallomástételre, a hatóságot pedig a vallomás kikényszerítésére.²¹ Azt azonban hangsúlyoznom kell, hogy „üzleti titok” címén a mentesség ilyenkor is csak azt a jogi képviselőt illeti meg, aki nem az általa tudott, vagy felismert büntetőjogi felelősség eltussolása érdekében él a hallgatás jogával. (Ha a bűncselekményben maga is érintett, egyet tehet, a vallomástételt az önvádolás alóli mentességre hivatkozva tagadja meg, s nem az üzleti titokra tekintettel).

Nem mond ennek ellent az ügyvédekről szóló 1998. évi XI. tv. 8. §-a sem, melynek értelmében a *jogutód* felmentése a társaság egész korábbi tevékenységét illető titoktartást feloldja. Ez ugyanis a *visszamenőleges* felmentés kérdéséről szól, ami fordítva, előre tekintve, tehát a későbbiekre vonatkozó felmentést illetően, nem igaz. Ha ugyanis a társaság folyamatosan működik, akkor a titokvédelem kérdésében kizárólag az a felelős vezető tud állást foglalni, aki a kihallgatás felmerülésekor képes a társaság érdekeit mérlegre téve dönteni. *Jogutódként felmentést adhat. Ha azonban nem ad, jogelődje felmentése nem tekinthető érvényesnek.*²²

²⁰ A banktitok, vagy az értékpapír-titok tovább cizellálhatja a felosztást, ám ezeknél valójában sajátos tartalmú üzleti titokról van szó.

²¹ Megjegyzem, hogy ellenkező álláspont elfogadása esetén olyan személy felmentése alapján is kötelezhető lenne a tanú vallomástételre, aki már nem is tagja a társaságnak, akinek tehát semmiféle érdeke nem fűződik a gazdálkodást érintő tények titokban maradásához. Ha a „kivülálló” – számukra semmiféle tétellel nem jár, de a társaság gazdálkodását közvetett módon veszélyeztető – felmentését korábbi minőségükre tekintettel hatályosnak ismernénk el, adott esetben méltánytalan eredményre juthatnánk.

²² Érdekes kérdés – amelyet itt most terjedelmi okokból részletesen nem vizsgálhatok – hogy miként alakul pl. az ügyvéd üzleti titokra vonatkozó titoktartási kötelezettsége, ha az általa korábban képviselt cég jogutód nélkül, végleg megszűnik. Hajlok arra, hogy azt mondjam, ebben az esetben a korábbi „titok” elvesztette titok jellegét, egyszerűen nincs tehát mit „megtartani”.

b) A másik kérdés aktualitását részben új büntető eljárási törvényünk hatályba lépése kínálta. A törvény bizonyos kivételekkel tiltja azoknak az iratoknak a *lefoglalását*, amelyek olyan tanú birtokában vannak, akit az iratok tartalmával kapcsolatban kihallgatási mentesség illet meg. A probléma nyilván ezúttal is elsősorban az üzleti titokra tekintettel hallgató tanúk által őrzött iratok sorsának kérdése kapcsán merül fel, s olvasható olyan vélemény, mely szerint e rendelkezés folytán „alappal lehet számolni [...] a bűnüldözés ellehetetlenülésével és a gazdasági bűnözés soha nem látott virágzásával.”²³ Egy másik tanulmány szerint „manapság előfordul, hogy az üzleti titkot, mint jogi paravánt használják fel egyoldalú szerződéses előnyök szerzésére, harmadik személy érdekeinek csorbítására és horribile dictu *bűncselekménynek számító jogvéde érdekek kijátszására.*” A szerzők ezért az idézett esetekben korlátozni kívánják az üzleti titokra való hivatkozás lehetőségét.²⁴

Magam nem osztom ezeket az aggodalmakat, a javaslatot pedig – jó szándékát elfogadva – legalábbis büntetőjogi szempontból feleslegesnek tartom.

Amit előljáróban rögzíteni szükséges: a Btk. „üzleti-titok”-fogalma – a Ptk. fogalmához hasonlóan – csak a jogosult *jogszerű* pénzügyi gazdasági vagy piaci érdekeit védi. Bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személytől (bizonyos levelezésektől eltekintve) a nyomozó hatóság korlátozás nélkül lefoglalhatja a bizonyítékul szolgáló, üzleti titkot tartalmazó iratokat is. Ha nincs a kérdéses személy ellen megalapozott gyanú, akkor az illető csak tanúként jöhet szóba, s *általában* itt sincs akadálya a lefoglalásnak (az önként átadott dokumentumokon kívül lefoglalhatók pl. a bűncselekmény *eszközét* képező iratok). Ám ha a tanút vallomástételi mentesség illeti meg, bizonyos korlátozások indokoltak lehetnek. Ha valaki szóbeli bizonyíték szolgáltatására nem köteles, nem indokolt őt ugyanebben a körben tárgyi bizonyíték átadására sem kötelezni. (Joga van ugyan hallgatni, de majd beszélnek helyette a birtokában lévő iratok?) Kétségtelen, hogy a Be. 152. § (5) bekezdésének a) pontja kissé nehezen értelmezhető. Pontosabban: nem is az értelmezés nehéz, hanem a kézenfekvőnek tűnő rendelkezés beiktatásának megértése. A kérdéses törvényhely szerint lefoglalásnak helye van, ha „a tanúvallomás megtagadására jogosult személy az ügyvel kapcsolatban megalapozottan gyanúsítható társtettséggel, részességgel, bűnpártolással vagy orgazdasággal”. Ez elvileg rendben lenne, csak hogy ekkor már nem is tanúról hanem gyanúsítottról van szó (hiszen a felsorolt bűnkapcsolati alakzatok a tanúkenti kezelést már nem is teszik lehetővé – az illetőt meg kell gyanúsítani), s ezért nem a tanúzási mentessége alóli *kivétel*, hanem *gyanúsított volt* folytán lehet iratok lefoglalásának passzív alanya.

Ami ebből megtudható, az tehát röviden ennyi: ha a tanú már nem tanú, hanem gyanúsított, nincsenek a tanúkat megillető jogai. (Ez elég sovány eredmény ahhoz, hogy a rendelkezés létjogosultságát ne vitassuk).

Lépjünk azonban tovább, és maradjunk azoknál, akik tanúk voltak, s (egyenlőre) azok is maradtak. E körben nem látom akadályát annak sem, hogy – miként a men-

²³ HANVAY CSABA: A módosított büntetőeljárás hatása a gazdasági bűncselekmények felderítésére. *Cég és Jog* 2003/9. 15.

²⁴ SZILÁGYI GYÖRGY – SZILÁGYI PÁL: Jogalkalmazás és üzleti titok. *Magyar Jog*, 2004/11. 668.

tességre történő kioktatás esetében történik – a vallomás megtagadásával és az iratok visszatartásának jogával élő kihallgatottal közölgék: amennyiben a vizsgálat során kiderül, hogy üzleti titoktartásra hivatkozással tagadta meg az általa tudottan bűncselekmény gyanújával kapcsolatos iratok kiadását, utóbb pl. bűnpártolás vagy bűnsegély miatt eljárás indítható ellene. Ez távolról sem „zsarolás”, vagy „fenyegetés”, pusztán a törvény vonatkozó előírásának miheztartás végett történő ismertetése. Hozzáteszem, ha pl. egy cégvezető valóban megalapozottan gyanúsítható valamely gazdasági bűncselekmény elkövetésével, akkor igen valószínű, hogy mondjuk a könyvelője – akivel persze közölhető a főnökét terhelő gyanú lényege – az iménti figyelmeztetés nélkül sem fogja üzleti titoktartásra hivatkozva az eljárást nehezíteni, s ha másért nem, saját érintetlenségét vagy jóhiszeműségét igazolandó fogja önként átadni az iratokat.

A bűncselekménnyel *valóban* gyanúsítható, vagy bűncselekményeket lelelni próbáló személyeket tehát ma sem védi a titok, s hogy valóban e személyi körbe tartoznak-e, az a bizonyítás, s nem a titokdefiníciók függvénye.

VII. A banktitok határai

Tudjuk, e körben sajátos „kettős titokról” lehet szó, ami olykor védi a bankot is, de elsősorban és főként az ügyfeleket. A banktitok voltaképpen felfogható az ügyfél speciális üzleti titkának. Sajnos a bankok mégis általában úgy viselkednek, mintha a saját titkukkal sáfárkodnának. Óvakodnak attól, hogy bármely adatot könnyen közöljenek, kibúvókat, kifogásokat keresnek. Egyszerűen nem érdekük a kiszolgáltatás, tudják, hogy ügyfeleik éppenséggel ennek az ellenkezőjét, a szigorú titkolódzást várják el tőlük.

Előfordul persze (noha igen ritkán) a túlbuzgó informálás is, s ez arra utal, hogy bankjaink – a nagy felfutás, a csődök, a konszolidáció majd a szelekció és a fúziók ma is tartó fázisa után – még mindig keresik a helyüket és szerepüket, többek között azt is bizonytalanul kezelve, hol húzódik a határ az ésszerű és indokolt titoktartás illetve a hatóságokkal való együttműködés között.

Íme egy-egy példa. Volt olyan ügy, amelyben egy bank ifjú és ambiciózus jogásza a büntetőeljárás törvényre hivatkozó megkeresést azzal tagadta meg, hogy őrá nem vonatkozik a büntető eljárás személyi hatálya, mert az ügyben a bank nem tanú, nem sértett és nem terhelt. E kioktatásnak is beillő válasz helyett talán jobb lett volna, ha felfrissíti jogforrástani ismereteit, valamint ha elolvassa az igazán rá és szinte csak rá vonatkozó Hpt rendelkezéseit is.

Egy másik ügyben viszont a polgári bíróság megkeresésére egy tartásdíj megítélése miatt folyó ügyben a bank jogtanácsosa közölte, hogy a banktitok alól felmentést adó felperesnek számlája nincs, de buzgón megadta a felperes fia és testvére számlájának adatait, noha ők felmentést nem adtak. El is ítélték banktitok megsértése miatt bevallott jövedelmével, 60 000 Ft-tal egyező pénzbüntetésre.²⁵

Vannak azonban a banktitok megsértésének büntetőjogi értelmezése kapcsán általánosabb érvényű tanulságok is. Tudjuk, hogy elképesztő mennyiségű háttérnorma

²⁵ PKKB 15.B.V. 29/1997.

ismerete szükséges az eredményes gazdasági bűnüldözéshez. Ezek a háttérnormák – noha gyakran nem is „keretet kitöltő jogszabályok” – néha önálló életet élnek, szinte függetlenül magukat a büntető jogszabályoktól is.²⁶

Jellemző példa erre a Postabank ún. VIP-listájával kapcsolatos banktitoksértési ügy.

Annakidején – mint ez már ismerős –, számos újságíró ellen indult banktitok megsértése miatt eljárás, s nem azok ellen, akik a titkosnak tekintett adatokat voltaképpen kiszivárogtatták. Ennek az a magyarázata, hogy az 1996-os új pénzügyi törvény – szakítva elődjével – már nem sorolta fel tételesen a banktitok megtartására köteles személyeket, helyette tömören csak ennyit közölt: aki banktitok birtokába jut, köteles azt megtartani. Így csinált a (pénzügyi) jogalkotó egyetlen tollvonással általános alanyt a Btk. speciális alanyából. (A Btk. egyébként azóta is speciális alanyal operál, szerinte elkövető „csak” banktitok megtartására köteles személy lehet, aki viszont a Hpt. szerint „mindenki”).²⁷

Hasonló kiterjesztő rendelkezések és értelmezések erősítik, éltetik a titkok mítoszát.

VIII. Összegzés

Titkokkal átszőtt világunkban – mint arra már a jelen írás címében utaltam – nem kivétel a büntetőjog sem. Remélem, sikerült igazolnom, hogy az indokolt titokvédelem erősítése mellett, olykor bátran le is mondhatnánk a „titkok” túlértékeléséről és misztifikálásáról. Jó lenne olyan világban élni, ahol nem 90 évre elzárt államtitkok jellemzik közéletünket. Ami pedig a „gazdasági titkokat” illeti, az üzleti titok ésszerű korlátozhatóságáról megfogalmazott tételek igazak lehetnek a banktitokra, sőt lényegében minden más titokfajtára is.

Egyetértek Zlinszky Jánossal, aki szerint „[...] a banktitok csak egy, a magánszférát védő jogintézmények közül. Visszajára fordul, ha jogtalanság takarását szolgálja. A közpénzekkel gazdálkodás átláthatósága, az információhoz való jog, a közszereplők feddhetetlensége és cselekvéseik, üzleteik megismerhetősége ugyancsak jogalappal rendelkezik. A jogállam biztonságot a jogkövetőnek ígér. A joggal visszaélőnek, a jogot kijátszónak nem járhat biztonság. [...] Ebben a vonatkozásban jog és erkölcs szabályai fedik egymást. Be kellene tartani és tartatni mindkettőt. Ez nem magánügy, nem védi titok, mert a közpénzek felhasználása, a róluk való rendelkezés nem a személyi szférába, hanem a közjog tartományába esik.”²⁸

²⁶ Emlékezzünk pl. az első Értékpapírtörvény azon előírására, mely szerint bizonyos esetekben „a bennfentes kereskedelem tényét vélelmezni kell, kivéve, ha az érintett az ellenkezőjét bizonyítja”. Pragmatizmus szülte, kinyilatkoztatás-szerű megoldás – gondolom néhány pénzügyi szakember eredmény is remélt tőle –, csak éppen alapvető büntető eljárásjogi elvet sért, a bűncselekmény vizsgálata során nem lehet vele mit kezdeni.

²⁷ A hatályos tényállás szövege a következő: 300/A. § (1) Az a banktitok megtartására köteles személy, aki banktitoknak minősülő adatot illetéktelen személy részére hozzáférhetővé tesz, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő. (2) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekményt a) jogtalan előnyserzés végett; b) a pénzügyetnek vagy másnak hátrányt okozva követik el.

²⁸ ZLINSZKY JÁNOS: A banktitok helytelen értelmezése. *Magyar Nemzet*, 1999. szeptember 16. 7.